

Zapisnik iz razvojnega foruma

"Prihodnost kmetijstva in hrane v Sloveniji"

Ljubljana, 18. maj 2010 od 13:00 do 16:30

v organizaciji Umanotere v okviru projekta *Plan B za Slovenijo, pobuda za trajnostni razvoj*

Koordinatorica in poročevalka dogodka: Anamarija Slabe

Sodelujoči:

Prof. dr. Marina Pintar, Biotehniška fakulteta

Dr. Jože Verbič, Kmetijski inštitut Slovenije

Ga. Mateja Kovač, UMAR

Dr. Borut Vrščaj, Kmetijski inštitut Slovenije

Ga. Janita Kolmanič, Geaprodukt

Andrej Medved, DOPPS

Anamarija Slabe, Inštitut za trajnostni razvoj

Izhodišča za govorce:

»V kolikšni meri slovensko kmetijstvo zadovoljuje potrebe slovenske družbe in v kolikšni meri je naša družba zainteresirana za kmetijstvo?«

Koliko je sedanje stanje v slovenskem kmetijstvu in prehrani trajnostno? Kakšna usmeritev bi nas pripeljala v bolj trajnostno stanje? Nujnost upoštevanja širšega konteksta: zlasti stopnja samooskrbnosti (živinoreja / rastlinska pridelava...), kakovost hrane, podnebne spremembe (zmanjševanje in prilagajanje), biotska raznovrstnost in ohranjanje/izboljševanje delovanja ekosistemov, želeni premik v smeri ekološke pridelave...

Kako bi v Sloveniji lahko sploh oblikovali in sprejeli vizijo bolj trajnostnega kmetijstva in (pre)hrane, ter zakaj je to potrebno in nujno? Kaj najbolj ovira oblikovanje takšne vizije?

Povzetek

Dr. Marina Pintar iz Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani je kot velik problem izpostavila urbanizacijo najboljših kmetijskih zemljišč (KZ). Poudarila je, da imamo v Sloveniji približno 10.000 m² zemljišč (=1 ha) na prebivalca, od česar je približno 5.000 m²/prebivalca gozda, približno 3.600 m² zavarovanih zemljišč (36%), približno 2.500 m² kmetijskih zemljišč. Samo približno 880 m² je njiv; večina teh so najboljša KZ.

»Zato je nujno skrbno načrtovanje prostorskega razvoja in temeljit premislek o tem, kaj storiti s kmetijskimi zemljišči,« je dejala. Hkrati je poudarila pomen namakanja za količinsko in kakovostno stalno oskrbo s kmetijskimi pridelki, saj se večina zemljišč za pridelavo hrane nahaja na ravninskih delih, kjer je pogosta suša. Po njenih besedah se tako kmetijstvo v Sloveniji pogaja za dva naravna vira: zemljišča in vodo. Zato je potrebno dovolj zgodnje usklajevanje interesov v procesu načrtovanja rabe/upravljanja naravnih virov (ustrezni pravni okvir). Po njenem mnenju je treba omogočiti, da bo kmetijstvo lahko razvita gospodarska dejavnost, ki sama po sebi najboljše varuje najboljše kmetijska zemljišča in hkrati igra pomembno vlogo tudi pri ohranjanju narave in okolja (večnamenskost kmetijstva).

Dr. Borut Vrščaj je poudaril, da je zemljišče trajna naravna dobrina oziroma najdragocenejši naravni vir, zato bi morala država poskrbeti za njegovo varovanje. V Sloveniji pa z zemljišči ne upravljamo, temveč jih po njegovih besedah »dobesedno konzumiramo, ker ne vidimo dlje od nakupovalnih polic.«

Obstoj kmetijstva, njegova ekonomska uspešnost in s tem večja samooskrba s hrano v Sloveniji je v veliki meri odvisna od razpoložljivih kmetijskih zemljišč. Dr. Vrščaj je predstavil nekaj kazalcev izgub kmetijskih zemljišč v zadnjem desetletju, trende pozidave, nedopustne primere poseganja na kakovostna kmetijska zemljišča, ter osvetlil multifunkcionalnost in pomen tal in kmetijskih zemljišč v okviru okolja in za nekmetijski sektor. S konkretnimi primeri, ilustriranimi s posnetki in kartami, je ponazoril dejstvo, da kmetijska zemljišča v zavesti javnosti NISO vrednota. Opozoril je na stranpoti in sektorska razhajanja pri upravljanju s prostorom in kmetijskimi zemljišči. Svojo predstavitev je zaključil s potrebo po varovanju in ohranjanju kakovostnih kmetijskih zemljišč kot temeljne komponente trajnostnega razvoja.

Mag. Mateja Kovač z Urada za makroekonomske analize in razvoj je poudarila, da hrana znova pridobiva na pomenu in postaja izrazito strateška dobrina. Makroekonomski pomen dejavnosti kmetijstva k skupni gospodarski aktivnosti Slovenije je sicer razmeroma nizek in se še znižuje (znaša le še okoli 2%), kljub temu pa daje zaposlitev okoli devetimi odstotkom delovno aktivnih prebivalcev. To kaže na njihovo razmeroma nizko produktivnost dela.

Samooskrba z osnovnimi kmetijskimi proizvodi je v Sloveniji precej različna: nizka z rastlinskimi pridelki, višja pa z živilorejskimi proizvodi. V povprečju zadnjih petih let je bila samooskrba z zelenjavo manj kot 40%, z žiti manj kot 60%, s krompirjem pa okoli 70%. V obdobju zadnjih petih let se ni zvišala z nobenim izmed njih: pri žitu je ostala na skoraj isti ravni (zaradi nižje porabe), pri zelenjavi in predvsem krompirju pa je padla. Med živilorejskimi proizvodi je bila samooskrba v opazovanem obdobju povsod, razen pri mesu prašičev in nekoliko pri jajcih, razmeroma dobra in stabilna. Pri oskrbi z mlekom in perutninskim mesom so bili ugotovljeni presežki v vseh opazovanih letih, z mesom govedi pa v zadnjih treh.

Najbolj pereča je samooskrba z zelenjavo, saj je izjemno nizka in se še poslabšuje. Zelenjadnice v strukturi rabe njiv in vrtov zavzemajo manj kot 2%. Čeprav se povpraševanje po zelenjavi povečuje, mu pridelava ne sledi. V letu 2008 smo jo pridelali za 5 % manj kot v letu 2004 in za 11 % manj kot v letu 2005. Struktura skupne pridelave je dokaj enolična. Več kot polovico pridelka sestavljajo tri vrste (belo zelje, solata in čebula). Velika večina pridelave

je na prostem, zaščiten pa je le manj kot desetina površin, namakanja so izjemno skromna. Ponudba je zato močno odvisna od vremenskih razmer, hkrati pa tudi omejena na kratek čas sezone. Zato se odvisnost trga od uvoza vse bolj povečuje. Ta dejavnost predstavlja eno izmed vse večjih neizkoriščenih možnosti razvoja slovenskega kmetijstva in podeželja.

Primerjava s članicami EU pokaže, da je Slovenija pri samooskrbi z rastlinskimi pridelki na repu, pri samooskrbi z mesom pa na sredini držav.

Opozorila je, da se konkurenčnost slovenskih kmetijskih proizvodov slabša – najslabše se z vidika konkurenčnosti slovensko kmetijstvo po njenih besedah odreže pri jajcih, mlečnih izdelkih in zelenjavi. Prav slednja je problematična tudi iz vidika samooskrbnosti, saj sami pridelamo le 40% vse zelenjave in v tem segmentu močno zaostajamo za Evropsko unijo.

Obseg kmetijske pridelave med leti precej niha in je močno pogojen z vremenskimi razmerami. Z večjo zaščito pred njimi in namakanjem kmetijskih površin bi pridelavo precej bolj stabilizirali, dosegali višje pridelke, višjo kakovost in s tem tudi višjo dodano vrednost. Rezultati raziskav konkurenčne sposobnosti slovenskih kmetijskih in živilskih proizvodov kažejo na precej slabo stanje, torej so možnosti razvoja na področju primarne dejavnosti slabo izkoriščene. Kar je še slabše: konkurenčnost se kljub (na papirju in v ciljih) veliki skrbi zanje ne izboljšuje. Izboljšanje pa bi bilo nujno, ker se bodo sicer slovenski proizvodi tudi na lokalnem trgu le težko obdržali.

Mateja Kovač je predstavila tudi nekaj osnovnih vprašanj, ki so si jih v raziskavi postavili pri razmišljanju o prihodnjem izboljšanju stanja in doseganju višje konkurenčnosti slovenskih kmetijskih in živilskih proizvodov:

- *Kako povečati obseg osnovne kmetijske pridelave?* Kmetijska politika si prizadeva vsaj ohraniti osnovno dejavnost, vendar možnosti večje pridelave še zdaleč niso izkoriščene. Pri tem je poseben problem, ki ga kaže izpostaviti, nujna večja stopnja produktivnosti v kmetijstvu. Nujno bi bilo izboljšati izobrazbeno in starostno strukturo kmetijskih pridelovalcev. Ti bi se morali hitreje in bolj odzivati na tržna povpraševanja kupcev. Nujno bi bilo povečati in izboljšati lokalno ponudbo hrane rastlinskega izvora. S tem bi bolje izrabili naravne vire in povečali dodano vrednost v kmetijstvu, hkrati pa izboljšali prehrano s svežimi kmetijskimi proizvodi, kar bi imelo pozitiven vpliv tudi na zdravje prebivalstva.
- *Kakšen vpliv imajo razmeroma slabe vezi v celotni agroživilski verigi?* Tudi za to verigo velja, da je njena skupna in končna moč zelo odvisna od stopnje moči njenega najšibkejšega člana. Zaradi izjemne razdrobljenosti bi se morali pridelovalci med seboj povezati v organizacijah in združenjih. Iskanje skupnih rešitev v celotni verigi pa je dolgoročno gotovo v velikem interesu prav za vse njene člene.
- *Kako poiskati večje možnosti za uveljavljanje na trgu?* Izziv je zelo velik zlasti v razmerah globalne gospodarske in finančne krize. Kljub temu s povprečnim dolgoročnim naraščanjem kupne moči prebivalstva, s pestrejšo ponudbo na trgu iz uvoza, s povečevanjem števila majhnih gospodinjstev ipd. narašča zahtevnost kupca v smislu povpraševanja po visoko kakovostnih pridelkih, pa tudi proizvodih z višjo dodano vrednostjo, polpripravljenih in predelanih živilskih proizvodih.
- *Kako uspešneje unovčevati sicer pogosto priznano visoko kakovost slovenskih kmetijskih in živilskih proizvodov?* Slovenija bi morala v promocijo svojih kakovostnih kmetijskih in živilskih proizvodov vložiti bistveno več kakor doslej. Nujno je čim hitreje

postaviti okvire generični promociji kmetijskih in živilskih proizvodov, pospešeno uvajati blagovne znamke in nenehno skrbeti za dvig predvsem kakovostne konkurenčnosti. Možnosti za povečanje prodaje slovenskih kmetijskih in živilskih proizvodov na trgu so omejene zaradi delovanja ekonomij obsega, zato je prav usmeritev h kakovostni konkurenčnosti izjemnega pomena. To je pomembno za ponudnike, ki so vključeni v mednarodno menjavo, in tudi za druge, ki niso, saj se s sprostivjo menjave povečuje prisotnost konkurenčnih zunanjih ponudnikov na lokalnem domačem trgu.

Janita Kolmanič iz podjetja Geaprodukt je povedala, da kot trgovci ugotavljajo, da je delež doma pridelanega sadja in zelenjave vedno manjši, pridelava pa še vedno ne nudi dodane vrednosti. Njihova želja je povečanje obsega pridelave in dodane vrednosti, saj je trženje lokalno pridelane zelenjave poslovna priložnost za manjše trgovce ter mnoge spremljajoče dejavnosti (= dodana vrednost), ki s svojim razvojem promovirajo lokalno okolje in ustvarjajo delovna mesta. Tega problema samooskrbe so se v podjetju lotili s projektom »Uživajmo lokalno, uživajmo slovensko«. Glavni namen projekta je torej povečati delež lokalno pridelanega sadja in zelenjave v ponudbi podjetja. »Najbolj enostavno je sadje in zelenjavo uvoziti. Mi pa si želimo, da bi lahko delovali drugače,« je dejala Kolmaničeva. V podjetju so si za cilj zastavili 35-odstotni delež lokalnih proizvodov v svoji ponudbi. Na Geaproduktu se zavedajo, da zastavljenega cilja ne bo enostavno doseči. Njihova glavna metoda je neposredno, tesno sodelovanje s pridelovalci, ki jim zagotavljajo odkup.

Uživajmo slovensko temelji na konceptu poslovnega sodelovanja podjetja Geaprodukt z okoljem, v smislu razvojne perspektive lokalnega gospodarstva, načina trženje prehranskih izdelkov in kot razvojno svetovalne dejavnosti. Cilj projekta je povečevanje obsega prodaje in v njem povečevanje deleža lokalne produkcije; s 15% v letu 2010 želijo priti na 35% v letu 2016.

Andrej Medved iz Društva za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije (DOPPS) je v svoji razpravi poudaril, da je kmet oziroma prebivalec podeželja ključni dejavnik v ekološkem krogu. Tradicionalno kmetovanje je v veliki meri soustvarjalo biotsko raznovrstnost in jo ohranja, tudi danes. Kmet naj bo zato upravljavec podeželja. Dodal je, da v društvu DOPPS podpirajo prizadevanja za upoštevanje smernic varstva narave pri načrtovanju razvoja kmetijstva.

Dr. Jože Verbič s Kmetijskega inštituta Slovenije je predstavil koncept ekoučinkovitosti. Ta po njegovem pomeni zeleno raven pridelave in prireje z manjšimi vložki in manjšimi izgubami v okolje ob hkratnem zagotavljanju pridelovalnega potenciala prihodnjim rodovom. Vir zelo slabe ekoučinkovitosti je po njegovih besedah specializacija živinoreje in poljedelstva, rešitev pa vidi v ponovni uvedbi celovitega kmetijstva. Koncept celovitega kmetijstva omogoča kroženje hranil, s poudarkom na prehodu od specializacije v smeri diverzifikacije, ter je temelj ekoučinkovitosti sistema kot celote.

Sklenil je z besedami, da je razvoj kmetijstva je treba načrtovati na podlagi ekoučinkovitosti in skladno z naravnimi danostmi. Bolj kot vprašanje intenzivnosti ali ekstenzivnosti je pomembno vprašanje učinkovitosti v smislu rabe naravnih virov. Raznoliki načini kmetovanja

so praviloma učinkovitejši od specializiranih – predpogoj je dobro obvladovanje postopkov, tradicionalnega in novega znanja. Na koncu je poudaril je tudi, da je v tem smislu pomembno odpraviti pomanjkljivosti obstoječega izobraževalnega in raziskovalnega sistema.

Anamarija Slabe z Inštituta za trajnostni razvoj je kot zadnja razpravljavka govorila o težavah ekološkega kmetijstva v Sloveniji. Najprej je predstavila delež ekološko obdelovanih kmetijskih zemljišč v Sloveniji v primerjavi z nekaterimi po tem kazalniku najvišje postavljenimi državami po svetu. Večina le-teh je v EU, z 29,7% pa prednjači Lihtenštajn. Slovenija je imela v letu 2009 6,2%, kar se na prvi pogled morda ne zdi slabo, stvari pa se spremenijo, ko pogledamo strukturo ekoloških kmetijskih zemljišč. Prek 90% je namreč travnikov in pašnikov.

Povedala je, da v tekočem raziskovalnem projektu ugotavljajo, da promet na trgu ekoživil v Sloveniji raste. To kaže tako rast prometa z ekoživil kot tudi večanje števila podjetij, ki se ukvarjajo z uvozom in prodajo ekoživil na debelo in na drobno. Ne glede na to pa se je rast števila ekokmetij v Sloveniji v zadnjih 4-5 letih zelo upočasnila oziroma skoraj ustavila, število hektarjev ekološko obdelovanih zemljišč pa se je celo rahlo zmanjšalo. V primeru zelenjave, po kateri je največ povpraševanja, je v letu 2008 v primerjavi z letom prej celo precej upadlo.

Kot pravi, je težava med drugim tudi, da slovenskim ekokmetom primanjkuje znanja, organiziranosti in povezovanja. Premalo znanja je tudi pri strokovnjakih. Dodala je, da Slovenijo čaka veliko dela, saj »do zdaj ni bilo za razvoj ekološkega kmetijstva skoraj nič načrtno narejenega,« čepprav je vlada konec leta 2005 sprejela *Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015* (ANEK). Zadnji čas je, da ANEK končno dobi tudi proračun za izvajanje, prvi odraz politične volje pa bo to, kakšno mesto bo ekološko kmetijstvo dobilo v novi Strategiji kmetijstva.